

Elżbieta Wierzbicka

Kronika muzealna 1990

Rocznik Muzeum Narodowego w Kielcach 18, 337-353

1995

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

ELŻBIETA WIERZBICKA

KRONIKA MUZEALNA 1990

MUZEUM NARODOWE W KIELCACH

Spośród kilku udostępnionych w tym roku ekspozycji, dwu — tj. Sanktuarium Józefa Piłsudskiego i wystawy pamiątek po zamordowanych w Katyniu, Ostaszku i Starobielsku — jeszcze nie tak dawno nie można by było zorganizować.

Z ważniejszych wydarzeń tego roku należy wymienić: postęp prac konserwatorskich przy stropie ramowym z malowidłem centralnym *Sąd nad arianami* (rozpoczęcie w grudniu ubiegłego roku) i odkrycie w trakcie tych prac

fragmentu oryginalnej XVII-wiecznej polichromii na oramieniu południowo-wschodniego narożnika; zrekonstruowanie wspomnianego Sanktuarium (najpoważniejsza pozycja w wydatkach na konserwację) oraz wyremontowanie tarasu południowego dziedzińca pałacu.

W tym roku muzeum stanęło przed nowym poważnym problemem — kwestią zwrotu muzealiów przejętych z dworów w latach 1945—1948.

I. ZMIANY KADROWE

W grudniu tego roku stanowisko dyrektora muzeum objął ponownie, piastujący je już w latach 1961—1987, historyk sztuki Alojzy Oborny. Do pracy przyjęto dwu historyków sztuki: Joannę Mielcarską (Dział Rzemiosła Artystycznego) i Annę Myślińską (Dział Malarstwa i Rzeźby — 1/2 etatu), a także czworo przewodników (w niepełnym wymiarze godzin) — Janinę Małys (do pałacu), Jadwigę Kośmider (do pałacu i muzeum Żeromskiego), Barbarę Kośmider (do muzeum Żeromskiego) i Henryka Orlińskiego (do pałacu). Stanowisko komendanta Straży Przemysłowej objął ppłk WP Zdzisław Armada, a starszego referenta ds. p. poź. Waldemar Blicharz. Zatrudnione zostały pomocnice muzealne: Aneta Niebudek, Jolanta Surma i Elżbieta Szafranek. Natomiast przyjęte w tym roku: Magdalena Dziedzic, Małgorzata Kwieciń, Marzena Otawska, oraz Zdzisław Skuza

przepracowali tylko po kilka miesięcy. W Muzeum Henryka Sienkiewicza w Oblęgorku zatrudniono jako przewodników (w niepełnym wymiarze godzin) Marię Łaszkiwicz i Tadeusza Zajęca. W sezonie grzewczym, jak co roku, pracował palacz Jacek Tomuń.

Dotychczasowy dyrektor muzeum Krzysztof Urbański objął stanowisko kuratora muzealnego. Kierownikiem Działu Numizmatycznego został Tadeusz Kosiński, pracujący w muzeum od 1978 r.

Na emeryturę odeszli, ale zostali zatrudnieni w niepełnym wymiarze godzin następujący pracownicy merytoryczni: Barbara Erber — kierownik Działu Sztuki Ludowej, Barbara Modrzejewska — wicedyrektor ds. naukowych, i Józef Dzikowski — kierownik Działu Numizmatycznego. Podobnie przedłużyły pracę w muzeum przechodzące na emery-

turę pomocnicze muzealne: Marianna Armańska, Agata Siedlarz i Stanisława Zajac, dwie ostatnie z muzeum w Oblęgorku.

Zmarli dwaj wieloletni pracownicy muzeum: mgr inż. architekt Marian Kubiakowski*, kierownik Działu Konserwatorsko-Budowlanego, i mjr WP Stefan Pożoga — komendant Straży Przemysłowej.

Z pracy zrezygnowali: Wiesława Ozdoba-Kosierkiewicz — kierownik Działu Rycin, Andrzej Miernik — laborant w Pracowni Konserwacji Dziel Sztuki, Janusz Bochniak — technik pożarnictwa, i Elżbieta Buczkowska z Muzeum Lat Szkolnych Stefana Żeromskiego.

31 grudnia pracowało w muzeum 130 osób, w tym 107 na pełnych etatach.

II. PRACE ORGANIZACYJNE

Opracowano nowy regulamin organizacyjny oraz struktur muzeum, instrukcję archiwalną i wykaz akt, porządkujący ich układ i określający czas ich przechowywania. Regulamin, wprowadzony zarządzeniem dyrektora 9 października, wymienił komórki organizacyjne muzeum, sprecyzował ich zadania oraz wzajemne zależności.

Na uwagę zasługują również prace związane z dokumentacją archiwalną. Została ona uporządkowana, a archiwum stało się komórką organizacyjną kierowaną przez odpowiednio przeszkolonego pracownika. Niestety, nie wprowadzono w życie instrukcji obiegu dokumentów i wykazu akt.

III. UPOWSZECHNIANIE KULTURY I SZTUKI

1. WYSTAWIENICTWO

Zaszły dość istotne zmiany w ekspozycjach stałych w pałacu kieleckim. W zachodniej części parteru zrekonstruowano Sanktuarium Józefa Piłsudskiego, a do jednej z sąsiadujących z nim sal przeniesiono z pl. Partyzantów** stałą ekspozycję broni, zachowując dawane stelaże, lecz wymieniając w jednej trzeciej ekspozycję.

Pomimo starań o uatrakcyjnienie prezentowanych wystaw, a także zajęć oświatowych, nie udało się zahamować spadku frekwencji zarówno na wystawach w pałacu, jak i w muzeum w Oblęgorku. Pałac kielecki odwiedziło tylko 24 600 osób (spadek o 11 500 w porównaniu z rokiem poprzednim), a Muzeum Henryka Sienkiewicza — 31 000 (mniej o 14 000), Muzeum Lat Szkolnych Stefana Żeromskiego — 10 800 (spadek o 10 000). Jedynie wystawy w siedzibie muzeum przy pl. Partyzantów były częściej odwiedzane niż w roku ubiegłym

— 12 200 osób, do czego przyczyniła się głównie ekspozycja pamiątek katyńskich.

Wystawy stałe

Sanktuarium Józefa Piłsudskiego (otwarcie 5 grudnia)

Do prac nad rekonstrukcją Sanktuarium, powstałego w 1938 roku i mającego być wówczas zaczątkiem Muzeum Legionów Polskich, przystąpiono już na początku roku. Kwerendę archiwalną, mającą na celu ustalenie historii Sanktuarium, jego wyglądu itp., przeprowadziła Lidia Michalska-Bracha. W pracach organizacyjnych i plastycznych związanych z rekonstrukcją udział brali także inni pracownicy muzeum, tworząc specjalny zespół ds. Sanktuarium pod kierownictwem Krzysztofa Urbańskiego. Janusz Kuczyński przygotował m.in. wystawę towarzyszącą (omówienie poniżej), Bohdan Furnal wykonał projekty odtworzenia sztukaterii i gabloty do ekspozycji kurtki mundurowej Marszałka, sporządził też dokumentację rysunkową do jej skopiowania.

* Zob. wspomnienie Zespołu Redakcyjnego w tomie 17 „Rocznika Muzeum Narodowego w Kielcach”, s. 391

** W *Kronice* stosuje się nazwy ulic i placów wg stanu z 1990 r.

Ryc. 1. Fragment wystawy *Dzieje Sanktuarium Józefa Piłsudskiego w pałacu kieleckim*

Nadzór nad pracami budowlanymi pełnili pracownicy Działu Konserwatorsko-Budowlanego i Pracowni Konserwacji Dzieł Sztuki. O szczegółach rekonstrukcji zob. artykuł L. Michalskiej-Brachy na s. 215.

Sanktuarium otwarto 5 grudnia w 123. rocznicę urodzin Józefa Piłsudskiego. W Sali Sztandarowej dawnego muzeum legionowego, sąsiadującej z Sanktuarium, urządzono pokaz:

Dzieje Sanktuarium Józefa Piłsudskiego w pałacu kieleckim (otwarcie 5 grudnia)

Na wystawie eksponowane były archiwalia, fotografie (oryginały i kopie) i wydawnictwa związane z pobytem Piłsudskiego w Kielcach

w sierpniu 1914 roku oraz organizacją w pomieszczeniach, które zajmował w czasie tego pobytu, Sanktuarium w 1938 r. Zaprezentowano także wykonane przed 1939 rokiem medale o tematyce legionowej. Głównymi akcentami tej ekspozycji były: obraz Stanisława Kaczora-Batowskiego z 1935 roku *Wejście I Kompanii strzelców do Kielc w 1914 r.* (180 × 211 cm), gipsowe (brązowione) popiersie Józefa Piłsudskiego nieznanego autora, zdobiące przed wojną Sień Górną pałacu, oraz eksponowany tam także kamienny kartusz herbowy rodziny Piłsudskich. Scenariusz wystawy opracował Janusz Kuczyński.

Ryc. 2. Fragment wystawy *Dawne uzbrojenie europejskie i wschodnie*

Trzecią nową ekspozycją urządzoną na parterze pałacu była, przeniesiona z wynajmowanych do tej pory sal w budynku przy pl. Partyzantów, wystawa broni zatytułowana:

Dawne uzbrojenie europejskie i wschodnie (otwarcie 5 grudnia)

Wystawa zainaugurowana równocześnie z otwarciem Sanktuarium i zorganizowana w sali do niego przylegającej. W stosunku do wersji z roku 1983 wystawę powiększono tylko o kilka obiektów, w sumie pokazano ich 96, ale wymieniono jedną trzecią eksponatów, wystawiając nabyte od tego czasu przedmioty o wyższej randze artystycznej i historycznej. Na ekspozycji pokazano broń białą — szable, szpady, rapiery; broń palną — pistolety, karabiny, dubeltówki skałkowe i kapiszonowe, oraz inne elementy uzbrojenia — kolczugi, tarcze. Muzealia te pochodzą głównie z XVIII i XIX wieku zarówno z terenów Europy, jak i Azji. Uzupełnienia to głównie broń z Dalekiego Wschodu. W związku z tymi zmianami przygotowany w tym roku do wydania folder wystawy militariów musi być przeredagowany. Autorem scenariusza wystawy i tekstu foldera jest Ryszard de Latour.

Poza tym wystawy stałe w pałacu uległy tylko drobnym i przejściowym zmianom (użyczenia), podobnie jak i ekspozycja przyrodnicza przy pl. Partyzantów.

Wystawy czasowe

Nadal eksponowano następujące wystawy czasowe zorganizowane w roku ubiegłym: *Biały okres w malarstwie Wojciecha Weissa* i towarzyszący jej pokaz *Grafika polska około 1900 roku* (do 22 lutego) i przez styczeń wystawę poświęconą Janowi Czarnockiemu. Jeszcze tylko w tym miesiącu można było zwiedzać dwie wystawy z zagranicy: archeologiczną z Muzeum Krajoznawczego w Winnicy (Ukraińska SRR) i prac artystów z Karl-Marx-Stadt (NRD). Zmiany polityczne zachodzące w tych krajach, co znalazło m.in. odbicie w powrocie miasta Karl-Marx-Stadt do dawnej nazwy Chemnitz, zahamowały naszą współpracę z tymi muzeami.

Do zwiedzania udostępniono 10 nowych ekspozycji czasowych.

Lwów w rysunkach Władysława Szczepańskiego (19 marca — 1 lipca)

Pokazano 66 prac młodego twórcy, jeszcze do niedawna mieszkańca Lwowa, a obecnie Kielc. Rysunki wykonane węglem i kredką przedstawiały architekturę i widoki zaułków i przedmieść Lwowa. Powstały one w latach 1983—1985. Komisarzem wystawy była Barbara Modrzejewska. Wystawie towarzyszył informator oraz plakat.

Epoka żelaza na Kielecczyźnie z serii *Pradzieje regionu świętokrzyskiego* (5 czerwca — 15 czerwca 1994)

Ekspozycja przygotowana przez Dział Archeologii z myślą o dłuższym udostępnianiu. Jej celem było zobrazowanie kultury mieszkańców międzyrzeczca Pilicy i Wisły w okresie od VII wieku p.n.e. do IV stulecia naszej ery. Znalazło się na niej kilkaset autentycznych narzędzi używanych w gospodarstwie domowym i przedmiotów związanych z kultem zmarłych (popielnice, przystawki). Pokazano m.in. urny halsztackie z Janowic i krążki ceramiczne — symbole kultu solarne, znalezione podczas wykopalisk z wczesnego okresu epoki żelaza w Siesławicach k. Buska-Zdroju, również broń i ozdoby, a także potężny kłoc żużla wagi 160 kg ze starożytnej dymarki świętokrzyskiej, pochodzący z piecowiska w Skale k. Nowej Słupi.

Władysław Jarocki — Moje drogi malarские (3 lipca — 9 września)

Inicjatorką tej wystawy była wdowa po artyście Anna z Kasprowiczów Jarocka, a realizatorką Zofia Weiss-Albrzykowska. Po raz pierwszy eksponowano ją w salach zamku sandomierskiego (od 23 września 1989 do 15 lutego 1990 r.). Katalog opracowała Z. Weiss-Albrzykowska, wydał go organizator wystawy — Muzeum Okręgowe w Sandomierzu, które otrzymało za nią nagrodę III stopnia Ministerstwa Kultury i Sztuki w konkursie na najciekawsze wydarzenie roku 1989. Ze strony naszego muzeum pokaz aranżowała i sprawowała nad nim opiekę Elżbieta Jeżewska.

Wystawa była prezentacją twórczości artysty, który zasłynął przede wszystkim pracami obrazującymi życie Huculów i górali tatrzańskich. Pokaz otwierała „ekspozycja biograficz-

Ryc. 3. Fragment wystawy *Władysław Jarocki — Moje drogi malarzkie*

na” złożona z pamiątek po malarzu zmarłym w 1965 roku. Znalazły się tu jego dyplomy, rękopisy, katalogi wystaw jego twórczości, przybory malarskie itp. oraz autoportret z 1908 r. W następnej sali prezentowane były obiekty związane z życiem codziennym górali, a także dekoracja złożona z dzieł Kazimierza Sichulskiego, przyjaciela artysty. W sumie eksponowano 152 prace Jarockiego, głównie obrazy olejne, ale też pastele, akwarele, litografie, dzieląc je na kilka grup tematycznych. Najważniejsze to oczywiście dzieła poświęcone Huculszczyźnie, w tym najśłynniejszy obraz *Pogrzeb huculski*, oraz prace związane z Podhalem i Pokuciem (zarówno pejzaże, jak i wizerunki górali). Prezentowano także cykl portretów członków rodziny i przyjaciół artysty oraz kilka jego obrazów o tematyce morskiej. Ekspozycje zgromadzone na wystawie pochodziły zarówno ze zbiorów prywatnych, jak i z kolekcji innych muzeów.

Piłsudski w pałacu kieleckim (20 czerwca — 16 października)

Był to pokaz pamiątek, które udało się już zgromadzić w związku z pracami nad odtworzeniem Sanktuarium, zorganizowany w pałacu w sali audiowizualnej i połączony ze zbórką pieniędzy z przeznaczeniem na rekonstrukcję, która dała jednak mierne efekty (189 000 zł). Pomysł pokazu i realizacja — Janusz Kuczyński.

Współczesne bibliofilstwo polskie z kolekcji Barbary i Czesława Erberów (29 maja — 20 czerwca)

Prezentacja dużego, liczącego kilkaset pozycji, zbioru druków bibliofilskich wydanych po II wojnie światowej, przygotowana przy współpracy paru kieleckich instytucji i stowarzyszeń, których przedmiotem zainteresowania i troski jest książka. Na ekspozycji znalazły się różnorodne pod względem treści i formy wydawnictwa z różnych ośrodków. Były to plakaty, katalogi wystaw bibliofilskich, ekslibrisy, artystyczne druki akcydensowe i okolicznościowe, głównie upamiętniające postaci i wydarzenia historyczne, ale także poświęcone interesującym archiwaliom i zabytkom architektury i sztuki. Wystawie towarzyszył afisz. Recenzję ekspozycji pióra Elżbiety Jeżewskiej opublikowało „Słowo Ludu” 8 czerwca 1990 r.

Na ziemi mieludzkiej (6 listopada — 6 stycznia 1991)

Wystawa, zorganizowana przez Działy Historii i Numizmatyczny przy współpracy kieleckiego Oddziału Związków Sybiraków, była prezentacją nielicznych pamiątek po 39 osobach zamordowanych w latach 1939—1940 w Katyniu z obozu w Kozielsku oraz w obozach w Ostaszkowie i Starobielsku. Pamiątki te — to przede wszystkim dokumenty osobiste, korespondencja (m.in. z Międzynarodowym Czerwonym Krzyżem), fotografie rodzinne, medale

Ryc. 4. Fragment wystawy *Na ziemi nieludzkiej*

oraz listy od internowanych w tych obozach uczestników kampanii wrześniowej, a także Polaków ze wschodnich ziem Rzeczypospolitej aresztowanych później przez NKWD. Większość osób, których dotyczyły te pamiątki, związana była z Kielecczyną; znaleźli się wśród nich m.in. kieleccy urzędnicy. Ekspozycje wypożyczyły rodziny pomordowanych. O wystawie, przypominającej jeden z najtragiczniejszych rozdziałów naszej historii, informował plakat opracowany przez Bohdana Furlana.

Równocześnie udostępniono dwa pokazy nawiązujące tematyką i nastrojem do wystawy katyńskiej, a mianowicie *Przemijanie* i *Malarstwo i rzeźba ludowa Kielecczyny*.

Przemijanie (6 listopada — 6 stycznia 1991)

Ekspozycję tworzyło 27 obrazów współczesnych artystów, wśród których pokazano płótno Wojciecha Weissa *Okupacja* i Władysława Hasiora *Golgota*. Tytuł pokazu zapożyczono od tytułu collage'u Barbary Łuczakowiak, znajdującego się także na wystawie. Wystawę przygotowała Elżbieta Jeżewska.

Malarstwo i rzeźba ludowa Kielecczyny (6 listopada — 6 stycznia 1991)

Wystawiono 33 obrazy i 12 rzeźb autorstwa 12 twórców, m.in. Marianny Wiśnios, Eugeniusza Brożka, Kazimierza Rozina. Aranżacja i organizacja pokazu — Janina Skotnicka.

Francesco Piazza. Malarstwo sztalugowe i akwaforty (19 lutego — 22 maja)

Wystawa zorganizowana przez Włoski Instytut Kultury w Krakowie była prezentacją twórczości współczesnego artysty włoskiego (urodzonego w 1931 r.), czerpiącego inspiracje twórcze z uroku przyrody i architektury regionu weneckiego. Ekspozowano 42 prace, głównie akwaforty i kilka obrazów olejnych. Pokaz urozmaicały i niewątpliwie dodawały mu uroku szkła Henryka Tomaszewskiego i Jana Olszewskiego, pochodzące ze zbiorów Działu Rzemiosła Artystycznego naszego muzeum. Włoski Instytut Kultury opracował i wydał atrakcyjny folder reklamujący wystawę i twórczość Francesca Piazzę (tekst w języku polskim i włoskim) oraz plakat. Wystawa była prezentowana także w innych ośrodkach.

Zginęli w Katyniu, cz. I (17 września — 15 października)

Wystawa objazdowa, opracowana przez Muzeum Historii Fotografii w Krakowie i Krakowskie Towarzystwo Fotograficzne, prezentująca zdjęcia (głównie znaczne powiększenia) ofiar katyńskich i fotografie z ekshumacji, wykonane w 1943 roku. Organizatorzy przygotowali także drugą część tego pokazu, w której wykorzystali materiały zgromadzone przez nasze muzeum na wystawie *Na ziemi nieludzkiej*. O ekspozycji informował plakat wydany przez Muzeum Historii Fotografii, uzupełniony da-

nymi o ekspozycji w Kielcach, oraz afisz naszego muzeum. Wystawę zaaranżowali i opiekowali się nią pracownicy Działów Historii i Numizmatycznego.

2. DZIAŁALNOŚĆ OŚWIATOWA

Z wydarzeń tego roku na uwagę zasługuje przede wszystkim nakręcenie w salach pałacu kieleckiego fabularyzowanego filmu o jego historii poprzez prezentację sylwetki fundatora — Jakuba Zadzik, biskupa krakowskiego i kanclerza wielkiego koronnego. Film ten, zatytułowany *Pomnik własnych czynów*, wyreżyserowała dla potrzeb telewizji Aleksandra Frykowska na podstawie scenariusza Ewy Łanieckiej. W filmie zagrali: Jan Nowicki, odtworzący postać Jakuba Zadzika, oraz Bogusław Sobczuk, Jerzy Grałek i Zdzisław Nowicki. Ten półgodzinny film, wchodzący w skład cyklu telewizyjnych widowisk o polskich rezydencjach zabytkowych i osobach z nimi związanych, wyemitowano po raz pierwszy 17 czerwca w I programie TVP. Nadzór konserwatorski i ogólny, połączony niekiedy z pomocą merytoryczną, sprawowali w czasie kręcenia filmu: Anna Kwaśnik-Gliwińska, Janusz Kuczyński, Marek Mazurek i Piotr Sieradzki.

Z inicjatywy Barbary Modrzejewskiej, wicedyrektora ds. naukowych, w 1990 roku powstało Koło Miłośników Muzeum, którego celem jest zapoznanie młodzieży szkolnej z problematyką muzealną. W ramach działalności tego koła zorganizowano cztery wycieczki (Krzemionki Opatowskie, Święty Krzyż, Wiślica, Góra Dobrzeszowska).

Na wystawach przeprowadzono 126 lekcji muzealnych, częściowo uzupełnianych przez pokazy audiowizualne. Wygłoszono 34 odczyty.

Zorganizowano trzydniowy przegląd filmów Józefa Wierzyby o regionie kieleckim pt. *Ekologia i sztuka*.

W celu usprawnienia pracy oświatowej zakupiono 52 filmy krótkometrażowe z zakresu historii sztuki i kultury oraz nowy sprzęt audiowizualny.

Zorganizowano trzy koncerty: wieczór poezji i muzyki żydowskiej przy współpracy z Wyższą Szkołą Pedagogiczną w Kielcach (7 marca), uroczysty koncert w 44. rocznicę pogromu Żydów w Kielcach (4 lipca), a także koncert sylwestrowy.

3. WYDAWNICTWA

— „Rocznik Muzeum Narodowego w Kielcach” t. 15 (Wydawnictwo Literackie w Krakowie), obj. 45,8 aw., 520 s., nakł. 975 + 25 egz., druk — Drukarnia Narodowa w Krakowie.

Kolejny tom wydawnictwa, którego tom poprzedni — 14, ukazał się w 1985 r., zawiera dwa opracowania o zabytkach Kielc: Janusza Kuczyńskiego — podsumowanie badań nad rezydencją biskupów krakowskich, i Marty Samek — rzecz o XVII-wiecznej architekturze kościoła Świętej Trójcy, a ponadto niewielki artykuł także J. Kuczyńskiego o pierwszym, nie istniejącym, ratuszu kieleckim. Dziejów Kielc dotyczą dwa artykuły: Elżbiety i Tadeusza Kosińskich *Kielce w pierwszym roku Wielkiej Wojny* i Krzysztofa Urbańskiego *Spółczesność żydowska w Kielcach w latach 1862—1939*. W tomie tym znalazła się również obszerna praca Macieja Janika o fotografii w guberni kieleckiej i radomskiej do 1918 r. Natomiast Ryszard de Latour przedstawił badania podjęte w związku z próbą rekonstrukcji wyposażenia XIX-wiecznego dworu polskiego dla potrzeb Parku Etnograficznego w Tokarni.

Archeologię reprezentuje omówienie relikwii osady średniowiecznej w Pawłowie, woj. kieleckie, pióra Zygmunta Pyzika; etnografię zaś teksty: o oryginalnej twórczości Jana Bernasiewicza, autorstwa Barbary Erber, i Janiny Skotnickiej o hafciarstwie w okolicach Mirca. Pierwszy z wymienionych zwraca uwagę pełną dokumentacją znanego, a nie istniejącego już w miejscu swego powstania w Jaworzni-Gniewcach, „Ogrodu rzeźb”.

Zbiory muzealne charakteryzują dwa szkice: o judaikach w kolekcji naszego muzeum (28 obiektów) i o „vistulanach” należących do Muzeum Okręgowego w Sandomierzu (39 dzieł).

Artykuły o charakterze metodycznym to rozważania o galerii współczesnego malarstwa polskiego, otwartej w naszym muzeum w 1984 roku i o cyklu imprez oświatowych zatytułowanych *Wokół modelu*.

W tomie 15 znajdują się również pozycje stałe: charakterystyka nowych nabytków oraz *Kronika muzealna 1984*, a ponadto wspomnienia o dwóch zmarłych byłych pracownikach muzeum. Zamieszczono też recenzje pięciu prac dotyczących historii regionu, pióra Zenona Gulдона (jedna przy współpracy Lecha Stępkowskiego).

Wydawnictwo pod redakcją Elżbiety Poštoły. Tom ilustruje 130 czarno-białych fotografii, kilka planów i plansz rysunkowych. Kończy go spis ilustracji, a także indeks nazw geograficznych i osób.

— *Piłsudski w pałacu kieleckim*, obj. 0,5 aw., 6 s., nakł. 5000 egz., format 13 × 26,5 cm, druk Oficyna Wydawnicza „Exbud” w Jędrzejowie.

Folder-rozkładówka poświęcony Sanktuarium Józefa Piłsudskiego (otwarte 2 października 1938 r.) i jego obecnej rekonstrukcji. Tekst z omówieniem historii Sanktuarium opracowała Lidia Michalska-Bracha, projekt plastyczny Bohdan Furnal. Wydawnictwo ilustrowane reprodukcjami przedwojennych fotografii przedstawiających wnętrze Sanktuarium i Muzeum Legionów Polskich. Do folderu dołączono dwie wkładki: jedną z wykazem osób i instytucji uczestniczących w rekonstrukcji lub ją finansowo wspomagających, i drugą z krótką historią Sanktuarium. Folder wydano przy wsparciu finansowym Europejskiej Korporacji Ogólnobraźnowej „Marlena”.

Uroczystość otwarcia Sanktuarium upamiętnia zaproszenie w opracowaniu graficznym B. Furnala (nakł. 700 egz., format A6), z jego rysunkiem na pierwszej stronie, przedstawiającym postać Józefa Piłsudskiego na tle kieleckiego pałacu — transpozycją znanego zdjęcia z 23 sierpnia 1914 r. Natomiast kielecki oddział Polskiego Towarzystwa Numizmatycznego przygotował koperty z okolicznościowym nadrukiem, powiadającym o rekonstrukcji i otwarciu Sanktuarium, umieszczonym pod wizerunkiem medalu z podobizną Marszałka (600 szt.).

— *Lwów w rysunkach Władysława Szczepańskiego*, obj. 0,5 aw., 8 s., nakł. 150 egz., format 11,2 × 19 cm, pozycja odbita na muzealnej kserokopiarce.

Informator wystawy zawierający wstęp pióra Barbary Modrzejewskiej, komisarza wystawy, wykaz eksponowanych rysunków i reprodukcje pięciu prac artysty. Opracowanie graficzne — B. Furnal.

Plakaty i afisze

Wydano trzy tytuły tych druków reklamujących wystawy, wszystkie w wersji czarno-białej i według projektów Bohdana Furnala, odbite na kserografie:

- *Lwów w rysunkach Władysława Szczepańskiego*, format A3, nakł. 40 egz.
- *Na ziemi nieludzkiej*, format A3, nakł. 150 egz.
- *Zginęli w Katyniu*, format A3, nakł. 50 egz. (afisz)

Druki drobne

Oprócz omówionego wyżej zaproszenia na otwarcie Sanktuarium wydano zaproszenie na promocję książki Barbary Wachowicz *Ogród młodości* oraz uniwersalne zaproszenie na otwarcie wystaw w opracowaniu graficznym B. Furnala, w formacie A6 i nakładzie 2000 egz. Druk — Oficyna Wydawnicza „Exbud” w Jędrzejowie.

Ukazały się także inne druki drobne:

- Rysunek pałacyku w Oblęgorku, projekt B. Furnal, wydanie III zmienione, format A4, nakł. 5000 egz.; druk Oficyna Wydawnicza „Exbud” w Jędrzejowie;
- 4 ulotki-zakładki informujące o wszystkich wystawach w naszym muzeum: w pałacu kieleckim, w zabytkowych budynkach przy pl. Partyzantów oraz o Muzeum Lat Szkolnych Stefana Żeromskiego i Muzeum Hermyka Sienkiewicza w Oblęgorku; każda w nakładzie 5000 egz., druk RSW Prasa Kielce;
- Streszczenie przewodnika *Pałac w Kielcach* (wydanego w 1988 r.) w języku angielskim w tłumaczeniu Andrzeja Diniejki, proj. graficzny B. Furnala. Wydruk komputerowy tekstu odbity na kserokopiarce. Obj. 0,34 aw., 4 s., nakł. 1500 egz.

Natomiast wydany przed laty barwny plakat reklamujący pałac kielecki z nieaktualną już nazwą muzeum: „Muzeum Świętokrzyskie”,

przystosowano do sprzedaży, wykorzystując tylko widok tego zabytku z dodrukowaną informacją o jego dawnej i obecnej funkcji.

IV. ZBIORY, PRACE KONSERWATORSKIE I NAUKOWE

1. GROMADZENIE

Do zbiorów muzealnych włączono 466 muzealiów (wpis do inwentarzy), ponadto 42 obiekty wpisano do ksiąg materiałowych działów merytorycznych. Rangi muzealiów pozbawiono 271 okazów botanicznych i entomologicznych, które uległy częściowej samodestrukcji (przeniesione będą do książki materiałowej). Do inwentarza zbiorów archeologicznych wpisano natomiast blisko 1000 obiektów pozyskanych w latach wcześniejszych w trakcie badań wykopaliskowych.

NABYTKI MUZEUM NARODOWEGO W KIELCACH

Dział	Zakupy	Dary i przekazy	Książka materiałowa
Archeologii	—	73	—
Sztuki Ludowej	6	—	—
Numizmatyczny	50	14	—
Rycin	5	—	27
Historii	3	167	14
Malarstwa i Rzeźby	1	—	1
Rzemiosła Artystycznego	25	1	—
Militariów	2	—	—
Przyrody	—	117	—
Muzeum Henryka Sienkiewicza	—	2	—
Muzeum Lat Szkolnych Stefana Żeromskiego	—	—	—
Razem	92	374	42

Uwaga. Nabytki według księgi wpływu muzealiów. W tabeli pominięto wspomniane wyżej muzealia archeologiczne.

Przeniesiono jeden eksponat z Działu Przyrody do oddziału w Oblęgorku, a mianowicie głowę dzika. W trakcie konserwacji okazała się bowiem oryginalnym darem dla Henryka Sienkiewicza.

Stan zbiorów na 31 grudnia — 72 778 muzealiów.

Zbiory biblioteki powiększyły się o 130 druki zwarte, 100 katalogów oraz 242 czasopisma.

Inwentaryzacja zbiorów. Przeprowadzono uproszczone inwentaryzacje muzealiów w działach Historii, Numizmatycznym oraz Rycin. W tym ostatnim dziale, w związku z odejściem bez rozliczenia kierowniczkę, prowadzono do lutego 1991 r. spis z natury.

Ruch muzealiów. Wypożyczono 252 muzealia, z czego do celów ekspozycyjnych 246 i 6 do konserwacji. Przyjęto 639 obiektów, w tym tylko dwa muzealia w celach innych niż ekspozycyjne, a mianowicie dla wykonania kopii maski pośmiertnej Józefa Piłsudskiego i jego munduru. Do depozytu przyjęto pięć obiektów.

2. KONSERWACJA ZBIORÓW

W muzealnej Pracowni Konserwacji Dziel Sztuki poddano konserwacji sześć obrazów (XVIII-wieczna *Martwa natura z owocami* — depozyt MN w Warszawie, nr 347), K. Larisch *Martwa natura*, A. Oleś *Palac w Kielcach*, L. Dymitrowicz *Palac biskupi w Kielcach*, M. Szczyrbuła *Autoportret*, W. Szulc *Rynek w Kielcach*), przy ponad 120 wykonano drobniejsze prace konserwatorskie, a w kilku przypadkach wymieniono ramy. Zakonserwowano też 9 ram zabytkowych. Trwały prace nad XVIII-wiecznym sekretarzykiem śląskim i również XVIII-wiecznym stołem. Prowadzono stały nadzór konserwatorski nad muzealiami zarówno wypożyczanymi, jak i przyjmowanymi do muzeum w związku z organizowanymi wystawami.

Spółdzielnia Pracy Twórczej „Plastyka” w Warszawie ukończyła konserwację dziewięciu XVII-wiecznych grafik i pięciu dokumentów pergaminowych (prace trwały od 1987 r.). Zakonserwowano także cztery litografie. Kontynuowano konserwację XVII-wiecznej tapiserii *Aleksander Wielki przyjmujący hold* i kołnierza z herbem Ogończyk.

3. PRACE NAUKOWE

Opracowano 260 kart katalogu naukowego i uzupełniano już istniejące. Do „Rocznika” pracownicy muzeum złożyli następujące prace: Elżbieta Wierzbicka *Kronikę muzealną 1988*, B. Erber, J. Skotnicka, A. Kwaśnik-Gliwińska, E. Jeżewska, W. Ozdoba-Kosierkiewicz — teksty charakteryzujące nabytki swoich działów z lat 1987 i 1988. Pracownicy merytoryczni prowadzili kwerendy związane bądź z planowanymi wystawami, bądź z przygotowywanymi wydawnictwami, m.in. do katalogu szkła, opracowania twórczości Rafała Hadziewicza oraz artystów ludowych: Marianny Wiśnios i Jana Bernasiewicz. Poszukiwano także archiwaliów dotyczących pobytu Józefa Piłsudskiego w Kielcach w 1914 i 1926 r. oraz Sanktuarium Marszałka otwartego w 1938 roku w pałacu kieleckim.

Pracownicy muzeum uczestniczyli także w przygotowaniu wydawnictw pozamuzealnych: Kazimiera Zapalowa przekazała Instytutowi Badań Literackich PAN edycję krytyczną *Urody życia* Stefana Żeromskiego, Danuta Krawczyk opracowała artykuł *Kierunki sztuki współczesnej* dla kwartalnika „Język Polski w Szkole Średniej”.

W salach pałacu kieleckiego zorganizowano promocję dwóch wydawnictw: 19 września — książki Barbary Wachowicz *Ogród młodości* (przygotowanie Kazimiera Zapalowa) i 8 listopada — pracy Mieczysława Markowskiego *Sfery przemysłowe i ziemiaństwo w województwie kieleckim, 1918—1939*. To ostatnie spotkanie uzupełniły dwa referaty pracowników muzeum o mieniu podworskim w zbiorach Muzeum Narodowego w Kielcach: Barbary Modrzejewskiej o portrecie staropolskim i Anny Kwaśnik-Gliwińskiej o wyrobach rzemiosła artystycznego. Imprezę przygotowało Ogólnopolskie Towarzystwo Inicjatyw Kulturalnych oraz Kieleckie Towarzystwo Naukowe. Towarzystwa jej ekspozycja pamiątek związanych z ziemiaństwem Kielecczyzny, pochodzących ze zbiorów prywatnych.

Mienie podworskie

Na początku tego roku nasze muzeum, podobnie jak kilkadziesiąt innych w kraju, stanęło przed nowym, jak się okazało, z wielu

względów trudnym do rozstrzygnięcia problemem ewentualnego zwrotu mienia podworskiego przejętego w latach 1945—1948.

Na podstawie dekretu o reformie rolnej oraz przepisu wykonawczego do niego, tj. Rozporządzenia Ministra Rolnictwa i Reform Rolnych z 1 marca 1945 roku (§ 11), właścicielom zabrano nie tylko majątki ziemskie, ale też znajdujące się we dworach przedmioty posiadające wartość naukową, artystyczną bądź muzealną, w tym także archiwalia i księgozbiory.

Nie ulega wątpliwości, że określony przez powyższe rozporządzenie szeroki zakres konfiskat przekraczał zasady dekretu o reformie rolnej, a ponadto organa bezpieczeństwa, gwałcąc elementarne prawo własności, często zabierały też i przedmioty codziennego użytku. Z drugiej jednak strony sprecyzowanie zasad przejmowania mienia zabytkowego niewątpliwie uratowało wiele bezcennych dóbr kultury od zniszczenia lub rozgrabienia. Nieobecni na skutek perypetii wojennych bądź siłą usunięci z majątków ich właściciele nie byli w stanie zapewnić im ochrony przed grabieżą i wandalizmem miejscowej ludności, organów bezpieczeństwa i krążących po kraju szabrowników. Należy podkreślić, że ze strony zarówno urzędników, którzy już od lutego 1945 roku rozpoczęli akcję zabezpieczania mienia podworskiego (spis i składanie w zamkniętych, opieczętowanych pomieszczeniach we dworze lub gdy nie było tam warunków, przewożenie do innego majątku i tworzenie w nim składnic), jak i pracowników organizującego się od wiosny tego roku Muzeum Świętokrzyskiego w Kielcach, było to ratowanie a nie grabież. Przebieg poczynań władz i Muzeum Świętokrzyskiego z tym związanych przedstawił Stefan Iwaniak w artykule *Akcja zabezpieczania dóbr podworskich na Kielecczyźnie w latach 1944—1946* („Rocznik Muzeum Narodowego w Kielcach” tom 10 Kraków 1977, s. 149—198).

W sumie w 1990 roku z prośbą o zwrot mienia zgłosiło się dwanaście rodzin, zazwyczaj byli to już spadkobiercy dawnych właścicieli majątków, a mianowicie: Konarskich z Topoli, Wielopolskich z Chrobrza i Książa Wielkiego, Komorowskich z Siedlisk, Bielińskich z Bidzin, Deskurów z Sancygniowa, Łuniewskich

z Gnojna, Floriana Gostkowskiego z Opatkowic, Hallerów z Mianocic, i Stefan Dębiński — spadkobierca Raczyńskich (Złoty Potok). Zgłosił się także ostatni właściciel majątku Ziemblice — Stanisław Linowski, i Maciej Popiel — ostatni posiadacz Kurozwek. Ponadto z taką samą prośbą zwróciła się do muzeum rodzina Tarnowskich, której mienie w czasie okupacji znalazło się w majątkach Ściborzyce i Czaple Małe i Duże (dawny powiat miechowski), należących do Popielów. Sprawa ta okazała się dość skomplikowana nie tylko ze względu na przemieszanie własności tych dwóch rodzin. Z zachowanych archiwaliów wynika bowiem, że znajdujące się tam cenne zbiory Hieronim Tarnowski podarował Muzeum Narodowemu w Krakowie, z czego niewielką część muzeum to przekazało z kolei Muzeum Świętokrzyskiemu. Spadkobiercy Hieronima Tarnowskiego wyjaśniają, że darowizna była fikcyjna, wymuszona powojenną sytuacją, a więc kwestię tę prawdopodobnie rozstrzygnie decyzja sądu.

Problemy związane ze zwrotem mienia podworskiego są dwojakiego rodzaju. Pierwszy z nich spowodowany jest brakiem uregulowań prawnych, drugi to trudności z ustaleniem proveniencji znajdujących się w muzeum przedmiotów zabytkowych, w większości określanych jako muzealia przejęte z majątków ziemskich, a także książek. Byli właściciele bądź ich spadkobiercy kierowali prośby o zwrot nie tylko do muzeum, od którego oczekiwali natychmiastowych decyzji w tej kwestii, ale też i do Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, wojewody, Ministerstwa Kultury i Sztuki, czasem łącznie ze staraniami o odzyskanie majątku. Brak dostatecznej informacji ze strony Ministerstwa o konieczności przede wszystkim unieważnienia przez Sejm rozporządzenia Ministerstwa Rolnictwa z 1 marca 1945 roku, niekonsekwentne wypowiedzi piastujących władzę, a także niezgodne z prawdą informacje prasowe o oddawaniu tych zabytków przez niektóre muzea (chodziło o depozyty i wykonanie jednego wyroku sądowego), spowodowały wiele zamieszania. Ministerstwo Kultury i Sztuki poleciło co prawda naszemu muzeum zwrot sześciu muzealiów, ale ze względu na brak podstawy prawnej, nie uznano tej decyzji za obowiązującą.

W tym roku Ministerstwo Kultury i Sztuki starało się o wyjaśnienie przez Ministerstwo Sprawiedliwości niektórych zagadnień prawnych związanych z mieniem podworskim. Ministerstwo sprecyzowało wówczas dwie sprawy, a mianowicie: uznało muzea za posiadaczy tego mienia w dobrej wierze i że roszczenia tego typu nie uległy przedawnieniu. Niestety, ani na forum sejmowym, ani na szczelbu ministerialnym nie zapadły istotne decyzje w kwestii rewindykacji, na które również i nasze muzeum czekało niecierpliwie (korespondencja z Ministerstwem Kultury i Sztuki na ten temat), ponaglone przez rodziny oczekujące na zwrot mienia.

Wokół sprawy rewindykacji mienia podworskiego rozgorzała polemika. Utworzone wówczas Towarzystwo Ziemiańskie, a także Stowarzyszenie Opieki nad Muzealnymi Dzielami Sztuki i Kultury podjęły starania o sfinalizowanie zwrotów z uwzględnieniem dobra ogółu. W trakcie dyskusji muzea podnosiły kwestię kosztów poniesionych przez państwo w związku z opieką nad tymi muzealiami i ich konserwacją. Na przykład w naszym muzeum na szerszą skalę konserwowano te zabytki już w latach 1947—1948, gdyż część obrazów i mebli przejęto w bardzo złym stanie, a następnie w latach 70. po otrzymaniu pałacu pobiskupiego. Z drugiej strony argumentowano, że muzea przez wiele lat nieodpłatnie korzystały z tych obiektów, eksponując je na wystawach stałych i czasowych.

Poważnym problemem jest również ustalenie właściwej proveniencji większości zabytków znajdujących się w naszym muzeum, a pochodzących z pałaców i dworów. Spełniając prośby byłych właścicieli lub ich spadkobierców o sporządzenie wykazu muzealiów zabranych z ich majątków, muzeum starało się ustalić pochodzenie każdego eksponatu. Okazało się bowiem, że informacje na ten temat zawarte w pierwszym inwentarzu muzealiów Muzeum Świętokrzyskiego, który założono zresztą dopiero w maju 1946 roku, są często błędne. Spowodował to po pierwsze sposób przejmowania i transportowania mienia, a następnie sytuacja lokalowa i kadrowa muzeum w latach 1945—1951.

Akcję zabezpieczenia i zwożenia zabytków, archiwaliów i książek do Kielc prowadziła w su-

mie niewielka liczba osób. Obowiązek ten nałożono co prawda na ówczesne władze powiatowe, ale tylko starostwo sandomierskie wywiązało się z tego w miarę sprawnie. Zorganizowano kilka przejściowych składnic (Chroberz, Kazimierza Wielka, Starachowice i w paru innych miejscowościach), w których gromadzono mienie z okolicznych dworów. Miano przy tym sporządzać protokoły ze spisem obiektów najpierw z zabezpieczenia, a potem przejęcia, a także oznaczać proveniencję zabytków. Niestety, zarówno sprawozdania z podróży służbowych, jak i wspomniane protokoły są zbyt ogólnikowe. Najczęściej podawano liczbę obrazów bądź grafik, nie określając ani autora, ani tematyki, nie charakteryzowano mebli, ceramiki i innych przedmiotów, a właściwie są to jedyne archiwalia mogące świadczyć o pochodzeniu tych zabytków. Często już we wspomnianych składnicach dochodziło do przemieszania obiektów, gdyż przypuszczalnie nie zawsze skrupulatnie dbano o umieszczenie na nich karteczek informujących o proveniencji. Trudności z rozpoznaniem następczą również muzealia, które transportowane były od razu do Kielc przez pracowników muzeum lub Urzędu Wojewódzkiego, gdyż zazwyczaj wieziono równocześnie mienie z różnych dworów (np. łączny transport rzeczy z Kurozwęk i Gnojna). Kolejnym etapem, na którym dochodziło do mimowolnego zacierania informacji o pochodzeniu zabytków podworskich było przechowywanie ich w ciasnych i niezbyt dobrze strzeżonych magazynach muzealnych. Odpadały kartki z danymi o miejscu przejęcia; porcelanę można było zweryfikować dopiero po kilku latach. Pozostawiono też w muzeum, prawdopodobnie omyłkowo, resztki archiwaliów m.in. Wielopolskich z Chrobrza, które powinny w całości trafić do Archiwum Wojewódzkiego. Dość przypadkowy był też podział księgozbiorów pomiędzy muzeum a powstałą także w 1945 roku Bibliotekę Wojewódzką w Kielcach, która zresztą w większości przejęła księgozbiory podworskie. Nie bez znaczenia była także szczupłość kadry muzealnej. Opóźniało to moment przywiezienia zabytków do muzeum, co wpłynęło na bezpowrotną utratę wielu z nich, zagrabionych przez chętnych na dobra podworskie (np. ze Ściborzyc milicjant ukradł znaczne

ilości zabytkowej porcelany, przedstawiciele władz lokalnych zagarnęli wiele przedmiotów do służbowego bądź prywatnego użytku, rozgrabiona została składnica w Końskich itp.). Odwlekał się także moment ich zinwentaryzowania, a następowało to niekiedy dopiero w rok od przywozu do muzeum, nie wspominając już o kwestii sporządzania katalogu naukowego.

Należy podkreślić fakt znacznego zaangażowania w sprawę ochrony tego mienia zarówno pracowników Urzędu Wojewódzkiego w Kielcach, jak i muzeum z ówczesnym jego dyrektorem Juliuszem Nowak-Dłużewskim na czele. Świadczą o tym ich relacje o przebiegu pracy w terenie, a także zorganizowanie już pod koniec 1946 roku wystawy 77 najcenniejszych dzieł pochodzących z dworów. W wydany katalog tej wystawy nie przemilczano sprawy ich proveniencji i podano zarówno, z jakiego majątku pochodzi każdy z eksponowanych zabytków, jak i nazwisko byłego właściciela.

Wiele muzealiów zagarniętych z dworów odebrano osobom lub urzędowi, które już wcześniej wtargnęły do nich, a także instytucjom mającym we dworze swoją siedzibę. W wypadku zagrabionych księzek pracownicy muzeum i urzędów powiatowych starali się o ich zwrot przez okolicznych mieszkańców, dając w zamian np. materiały piśmienne, bibułki papierosowe itp. Muzealnicy nie mieli już właściwie kontaktu z wydziedziczonymi właścicielami. Gdy pojawiała się jednak możliwość nabycia znajdujących się jeszcze w ich posiadaniu zabytków, muzeum czyniło starania o ich zakup. W ten sposób do zbiorów muzealnych trafiły portrety Rupniewskich.

Reasumując, muzeum nie jest w stanie ustalić ostatecznie pochodzenia wielu muzealiów, gdyż zachowane dokumenty są zbyt ogólnikowe, a poza tym niekompletne. Zebrane informacje, a także pewne domniemania muszą zostać ocenione pod kątem wartości dowodowej. Sytuację komplikuje także fakt znalezienia się w niektórych majątkach nie tylko dóbr właścicieli, ale też i osób zaprzyjaźnionych lub spokrewnionych, tak jak się stało m.in. w Ściborzycach. Muzeum w trakcie rozmów ze starającymi się o zwrot muzealiów prosi o gromadzenie i przekazywanie danych (cenne byłyby zwłaszcza fotografie) o przedmiotach będących

dawniej w posiadaniu rodziny, lecz niestety spotkało się to ze znikomym odzewem ze strony zainteresowanych.

Prace związane ze sprawą mienia podworskiego prowadzono w Dziale Głównego Inwentaryzatora. Założono kartotekę majątków z województwa kieleckiego, z których muzealia trafiły do Muzeum Świętokrzyskiego (121 kart). Uwzględniane są w niej wszelkie dane uzyskane w trakcie kwerendy źródłowej, a więc informacje o zabytkach znajdujących się we dworze w czasie ich zabezpieczania i późnej zabierania do Kielc, gdyż częste były kradzieże w czasie, który upływał pomiędzy tymi czynnościami. Konieczne jest też sięganie po dane biograficzne dotyczące właścicieli majątków, a w przypadku przejmowania zabytków z drugiej ręki — tj. zazwyczaj z posterunków milicji, urzędów bezpieczeństwa, starostw powiatowych — ustalenie danych o okolicznych dworach.

Niemal pół wieku, które upłynęło od czasu przejścia tych obiektów, i trwające przez te lata przeświadczenie o ostateczności takiego rozstrzygnięcia, a zamierzano upaństwowić nawet depozyty przekazane na przechowanie przez właścicieli, zmniejsza szanse na ustalenie ich proveniencji. Nie zachowała się część dokumentów; informacje na kartkach, które przyklejano do obiektów, w większości zostały już usunięte bądź są nieczytelne, a numery inwentarzowe Muzeum Świętokrzyskiego (i przy ich nanoszeniu zdarzały się błędy) likwidowano w trakcie ich konserwacji. Muzeum nie zastosowało się co prawda do polecenia Ministerstwa Kultury i Sztuki z 1961 roku i nie ewidencjonowało w inwentarzach działowych tych zabytków jako własności Skarbu Państwa, jednakże przy wpisach nie wyrefikowano ich pochodzenia, lecz tylko przepisywano dane z pierwszego inwentarza zbiorów Muzeum Świętokrzyskiego prowadzonego wspólnie dla wszystkich muzealiów do 1955 roku, a informacje te nie są wiarygodne.

Nie wszystkie obiekty zinwentaryzowane w latach 1946—1948 znajdują się obecnie w muzeum. Na polecenie Ministerstwa Kultury i Sztuki przeprowadzono selekcję muzealiów (1950—1954 r.), wyłączając ze zbiorów obiekty o niskich walorach artystycznych oraz destrukty. Przekazano je nieodpłatnie m.in. do

Teatru im. Stefana Żeromskiego w Kielcach, do „Desy” w celu sprzedaży (34 meble bardzo zniszczone), a część zdeponowano w składnicy muzealnej w Kozłowce. Destrukty mebli wykorzystano przy konserwacji innych i kilka przekazano w tym celu Muzeum Uniwersytetu Jagiellońskiego. Niestety, część obiektów także zaginęła.

Należy również dodać, że w latach 1947—1955 zgłaszali się do muzeum byli właściciele z prośbą o zwrot przedmiotów, których wartość artystyczna lub historyczna była niewielka lub zgoła wątpliwa. Na podstawie orzeczeń specjalnie w tym celu powołanych komisji, oceniających wartość muzealną tych rzeczy, muzeum zwróciło dziesięciu rodzinom od kilku do przeszło stu (najwięcej Zygmuntowi Halpertowi, byłemu właścicielowi Jeleńca) przedmiotów wyselekcjonowanych jako nie posiadających cech dóbr kultury.

W oparciu o zebrane dane ustalono, że muzeum posiada 2012 obiektów pochodzących z 94 majątków. Co prawda, tylko 208 z tych zabytków jest obecnie eksponowanych na wystawach stałych w pałacu, ale o ich randze świadczy fakt, że stanowią aż połowę muzealiów obecnie pokazywanych.

Mienie podworskie to blisko 45% zabytków artystycznych w zbiorach naszego muzeum. Są wśród nich muzealia o najwyższej randze artystycznej, np. portrety sarmackie (Sołtykowie, Myszkowscy, Wielopolscy i przedstawiciele innych rodzin), obrazy Jacka Malczewskiego, XVII-i XVIII-wieczne meble gdańskie, holenderskie i włoskie, unikatowa ceramika europejska i dalekowschodnia, grafika XVI—XVIII-wieczna. Natomiast w Dziale Historii przechowywane są 42 dokumenty pergaminowe i papierowe pochodzące z archiwów dworskich. Większość z nich związana jest z przeszłością regionu, a najstarszy dokument — akt sprzedaży ziemi w Książu Wielkim, był sporządzony w 1375 roku. W zbiorach tego działu znajduje się również kilkanaście XIX-i XX-wiecznych fotografii, które też zabrano z upaństwowionych majątków. Zazwyczaj trudno ustalić, z jakiego dworu pochodzą i kogo przedstawiają. Ponadto w tym dziale i bibliotece muzealnej znajduje się dwadzieścia rękopisów, wśród nich najcenniejsze to trzy silva

rerum z XVIII wieku (m.in. Tomasa Sołtyka, wojewody łęczyckiego), poszyt odpisów dokumentów z lat 1683—1744 (jeszcze bliżej nie rozpoznany) i księga rachunkowa szpitala w Kurówkach (XVIII—XIX w.). W oparciu o znaki własnościowe (ekslibrisy, podpisy itp.) w bibliotece muzealnej zidentyfikowano 244 egzemplarze druków podworskich, pochodzących z okresu od XVI do XX wieku. Szczególnie cenne są wydawnictwa z zakresu sztuki, albumy miejscowości, strojów itp., ilustrowane cennymi grafikami (będą przekazane do zbiorów Działu Rycin), a także XVIII-i XIX-wieczne pozycje dotyczące historii naturalnej. Najstarszy wśród nich to druk medyczny *Ortus sanitatis...* wydany w Wenecji w 1536 roku.

Dane dotyczące ilości dóbr podworskich w naszych zbiorach nie są ostateczne. Wyjaśnienia wymagają omyłki, np. zaliczenie do tych zabytków eksponatów pozostałych po Muzeum PTK w Kielcach, a także pochodzenie nie zinwentaryzowanych destruktywów, znajdujących się w muzealnych magazynach. Wiele czasu zajmuje praca nad weryfikacją prowe-

niencji. Przewiduje się bowiem szczegółowe obejrzenie każdego zabytku, sprawdzenie dokumentacji konserwatorskiej ich dotyczącej (jeśli jest), odszukanie pierwotnych ram w wypadku, gdy były zmieniane, itp. Czynności te będą połączone z okresowymi uproszczonymi inwentaryzacjami zbiorów.

Zgłoszone w tym roku próśby o zwrot dotyczą blisko 500 muzealiów, a są wśród nich obiekty najcenniejsze ze znajdujących się w naszych zbiorach. Pozbawienie muzeum tylko tych zabytków byłoby poważnym uszczerbkiem dla kolekcji, a także drastycznie zubożyłoby ekspozycję w pałacu kieleckim. Istnieje również obawa, że w wypadku zmiany obowiązujących przepisów o wywozie dzieł sztuki za granicę, a takie propozycje już się pojawiają, nie tylko znacznie wzrośnie ilość próśb o zwrot, ale co gorsze, zmaleje szansa na kompromisowe rozstrzygnięcia. Pewnym pogodzeniem interesów kulturalnych ogółu z poszanowaniem prawa własności byłoby bowiem pozostawienie najcenniejszych zabytków w zbiorach muzealnych, nadając im status depozytu rodzinnego.

V. PRACE KONSERWATORSKO-BUDOWLANE

Główne prace prowadzono w pałacu, wśród nich najważniejsze przy rekonstrukcji Sanktuarium Józefa Piłsudskiego (zob. artykuł Lidii Michalskiej-Brachy s. 215) i wiążącej się z nią renowacji tarasu od strony południowej pałacu. Trwała rozpoczęta w połowie grudnia 1989 r. konserwacja stropu ramowego z malowidłem centralnym *Sąd nad arianami* w Trzecim Pokoju Biskupim. W pierwszej połowie roku prowadzono badania wstępne, po ukończeniu których oczyszczono i zabezpieczono ramy, a następnie wykonano inwentaryzację stropu. Między 12 czerwca a 9 lipca strop zdemontowano. Rozebrano również drewnianą ściankę ścinającą południowo-wschodni narożnik pokoju, a więc i stropu, po czym stwierdzono, że na jego odkrytym fragmencie zachowały się pierwotne, XVII-wieczne polichromie (zob. artykuł Aliny Celichowskiej s. 223). W celu rozstrzygnięcia problemów konserwatorskich przy tym obiekcie i prowadzenia nadzoru merytorycznego powołano komisję, której przewodniczyła prof.

Zofia Medwecka. Komisja ta na pierwszym posiedzeniu 14 grudnia zatwierdziła program prac konserwatorskich. Na przeprowadzone w tym roku roboty przy stropie wydano 84 mln zł.

Poza tym w pałacu wykonano następujące remonty:

- centralnego ogrzewania w korpusie głównym i skrzydłach bocznych;
- instalacji elektrycznej i żyrandoli.

Remontowano także dach w zespole powięziennym (magazyny archeologiczne) i elewację pałacyku w Obłęgorku.

VI. INNE PRACE

- Na czterech zebraniach obradowało Kolegium Kustoszy. Omawiano plany wystawieniczne, sprawę zagospodarowania parteru pałacu, projekty reorganizacji muzealnictwa oraz kwestie zatrudnienia i płac.

- Odbyło się sześć posiedzeń Komisji Zakupów, która zaopiniowała zakupy rycin, wyrobów rzemiosła artystycznego i rzemiosła ludowego, a także wyceniła dary i pozyski własne oraz muzealia wypożyczane innym muzeom.
- Trwało przyjmowanie darów w ramach akcji „Fundusz Daru Narodowego”. Zebrano 42 obiekty. Wśród nich najcenniejsze to druki: *Medicina salernitiana* Johanna Curiona z 1612 r. i XIX-wieczny atlas historyczno-geograficzny. Przekazano również kilka grafik, nieco wyrobów ze srebra i fotografie artystyczne.
- Muzeum przejęło całkowicie sprawę opiniowania dzieł sztuki przeznaczonych do wywozu za granicę; w 1990 roku sporządzono 327 takich opinii.
- Do wyremontowanego pomieszczenia w podziemiach pałacu przeniesiono uporządkowane już archiwum Muzeum Narodowego w Kielcach.

VII. ODDZIAŁY MUZEUM NARODOWEGO W KIELCACH

MUZEUM HENRYKA SIENKIEWICZA W OBLĘGORKU

Ze względów finansowych skromna była działalność wystawiennicza w tym roku. Nie doszła także do skutku pilna już konserwacja zabytkowych zegarów oraz książek. W siedzibie muzeum poza stałymi ekspozycjami czynna była jedynie niewielka wystawa udostępniona w 1990 r. *Henryk Sienkiewicz w znaczkach pocztowym*. Zorganizowano spotkanie z Marianem Kowalskim, autorem książki *Portret Henryka Sienkiewicza w medalierstwie, rzeźbie, numizmatyce i filatelistyce*. Pracownicy udzielali pomocy merytorycznej muzeom prowadzącym kwerendy do wystaw, a także Fundacji Kopernikańskiej (USA) w przygotowaniu reklamy angielskojęzycznego wydania *Trylogii*. Wygłosili siedem specjalistycznych wykładów dla studentów; wyświetlano też pokaz multiwizyjny. Do zbiorów włączono jedynie dwa eksponaty, do biblioteki przybyło kilkanaście książek. Kontynuowano fotografowanie muzealiów. Muzeum zwiedziło 31 000 osób, głównie młodzież szkolna.

MUZEUM LAT SZKOLNYCH STEFANA ŻEROMSKIEGO

Muzeum prowadziło dość intensywną działalność oświatową i popularyzatorską. Przeprowadzono 32 lekcje muzealne, wygłoszono 9 odczytów i udzielano fachowych konsultacji. Odbyła się coroczna uroczystość wręczenia wyróżniającym się uczniom szkół podstawowych stypendiów — „Dzień z Radkami”. Z tej okazji zorganizowano pokaz *Pomniki Stefana Żeromskiego na kartach pocztowych z lat 1950—1990* (20—22 października). Muzeum zorganizowało także promocję książki Barbary Wachowicz *Ogród młodości* (pałac 19 września).

Opracowano 72 karty katalogu naukowego i rozpoczęto przejmowanie archiwum literackiego po pisarzu Świętosławie Krawczyńskim.

Z powodu prac remontowych i porządkowych muzeum było dwukrotnie w tym roku zamykane: w lutym i od 15 września do 15 listopada. Spowodowało to znaczny spadek frekwencji — do 10 000 osób, czyli o połowę w porównaniu z rokiem poprzednim.

VIII. MUZEA REGIONALNE

MUZEUM REGIONALNE W PIŃCZOWIE

Ponownie rozważano sprawę wchłonięcia tego muzeum przez miejscowy Dom Kultury, który to projekt powraca co pewien czas od roku 1987. Na szczęście propozycję tę uznano za

merytorycznie nieuzasadnioną. Eksponowano nadal trzy wystawy czasowe otwarte w latach poprzednich i udostępniono nową poświęconą historii Pińczowa. Pracownicy wygłosili 30 odczytów, odbył się też jeden koncert. Muzeum zwiedziło 8600 osób.

MUZEUM REGIONALNE W SZYDŁOWIE

Po raz kolejny zmieniło się kierownictwo tego muzeum, tym razem objęła je osoba kierująca równocześnie miejscową biblioteką, co nie jest korzystne dla funkcjonowania muzeum. Ekspozycja historyczna i archeologiczna, choć dość uboga w zabytki regionalne, była często odwiedzana (brak sprawozdania rocznego).

MUZEUM REGIONALNE W WIŚLICY

Muzeum przeżywało kolejny rok kłopotów lokalowych i kadrowych. Stwierdzono również brak opieki i nieporządek w zabytkach architektury, będących pod opieką tego muzeum. Ze względu na chorobę kierowniczkę i prace remontowe zanotowano niską frekwencję na wystawach — tylko 518 osób. Wygłoszono jeden odczyt i przeprowadzono 6 lekcji muzealnych.

MUZEUM REGIONALNE IM. GEN. ZYGMUNTA BERLINGA W SKARŻYSKU-KAMIENNEJ

Podjęto starania o zmianę patrona muzeum i nazwanie go Muzeum im. Orła Białego (ostateczna decyzja w tej sprawie — uchwała nr 14/91 Rady Miasta Skarżyska-Kamiennej z 12 kwietnia 1991 r.). Ekspozycję składającą się z części plenerowej i w budynkach zwiedziło 31 600 osób.

MUZEUM WALK PARTYZANCKICH
NA KIELECCZYŹNIE W JÓZWIKOWIE

W tym roku pracownicy kieleckiego muzeum, sprawujący nadzór nad poszczególnymi muzeami regionalnymi stwierdzili konieczność wprowadzenia zmian na ekspozycjach, wzbogacając je o niektóre zagadnienia przy jednoczesnym wyłączeniu pewnej liczby eksponatów m.in. ze względu na przejęcie przez muzeum w Skarżysku dokumentowania ruchu oporu w regionie świętokrzyskim — nurt ZWZ i AK.

Muzeum odwiedziło ponad 500 osób. Dla młodzieży szkolnej przeprowadzono 8 lekcji muzealnych.

Elżbieta Wierzbicka

MUSEUM CHRONICLE 1990

In December this year Mr Alojzy Oborny was again appointed Director of the National Museum in Kielce. He held this post in the years 1961-1987. At the end of the year the Museum employed 130 people, of whom 107 had full-time employment. A new organisational regulation, archival manual and an instruction concerning circulation of documents were prepared. The archives of the institution were rearranged.

Permanent exhibitions in the Kielce Palace were significantly altered, but the most important activity was the start of the reconstruction of the Sanctuary of Józef Piłsudski on the ground floor of the Palace. It was officially opened on 5 December in the 123rd anniversary of J. Piłsudski's birthday. In connection with reconstruction work temporal exhibitions were thrown open: *Piłsudski in the Kielce Palace* and *The History of the Sanctuary of Józef Piłsudski in the Kielce Palace*. A permanent exhibition of arms was transferred to the Palace while 1/3 of the exhibits were replaced on the occasion.

The major exhibitions included presentation of the work of Władysław Jaroński, drawings of Władysław Szczepański, painting and graphics of the Italian artist Francesco Piazza and the relics related to the Katyń mass murder of Polish officers. Moreover, a photographic exhibition organised by the Cracow centres also showed Katyń themes. Other exhibitions were based on the Kielce Museum's own collections, particularly archaeology and folk art.

The XV volume of the Yearbook of the National Museum in Kielce was published. It contained articles mainly on history and history of art. Besides, other publications included: *Piłsudski in the Kielce Palace*, and a catalogue to the exhibition of W. Szczepański, and three posters were printed.

92 museum items were purchased, 374 were received as gifts.

In connection to requests for return of manor property directed to the Museum by 12 families of the former owners, work was begun on identification of relics coming from manors and taken by the Museum in the years 1945—1948. It was necessary to make archival research, checking conservator's documentation and also examination of each requested item. This work combined with routine inventory work is aimed at establishing their provenience.

The main conservation and construction work of the Palace was connected with the reconstruction of the Sanctuary of Józef Piłsudski and the conservation of the plafond "The Trial of Arians".

The Museum joined in the action of collecting gifts for the Fund of the National Gift.

The Henryk Sienkiewicz Museum in Obłęgorek offered popular education programmes and organised a small exhibition *Henryk Sienkiewicz on Postal Stamps*. The Museum of Stefan Żeromski's School-Days organised a series of educational events, amongst others promotion of the book by Barbara Wachowicz *Ogród młodości* (The Garden of Youth).

24.5 thousand people visited the Palace; 31 thousand — the Henryk Sienkiewicz Museum, and 10 thousand — the Museum of Stefan Żeromski's School—Days. Attendance increased only at the exhibitions at the museum at Partisans' Square — over 12 thousand.